

NORWEGIAN JOURNAL OF DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL SCIENCE

№43/2020

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 12 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
- Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
- Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
- Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
- Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
- Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
- Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
- Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
- Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
- Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
- Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
- Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
- Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
- Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
- Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
- Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
- Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
- Chan Jiang (Peking University, China)

and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>

CONTENT

ECONOMIC SCIENCES

Tarko A. APPLICATION OF THE INTEGRAL INDEX FOR THE ANALYSIS OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT OF RUSSIA	3	Hryshchuk N., Gerasimchuk V. CREDIT AS A SPECIAL FORM OF VALUE RELATIONS IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT	40
Arsenyev Yu., Davydova T. PROBLEMS OF AGING SOCIETY, INSTITUTIONAL AND FAMILY CARE FOR THE ELDERLY	22	Yerina A., Mazurenko O. THE IMPAKT OF SOCIO-TRANSFORMATIONAL PROCESSES ON CONSUMER SENTIMENT OF UKRAINE'S POPULATION	48
Bazarbaev M., Bazarbaeva L. HISTORICAL PARALLELS IN THE THEORY OF CLASSES (T. WEBLEN, F. ENGELS)	28	Yurchuk N. FUNCTIONING OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM IN BANKING INSTITUTIONS.....	54
Bakhareva Y. DEVELOPMENT OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN INSURANCE: ELECTRONIC POLICIES FOR VEHICLE OWNERS.....	31		

POLITICAL SCIENCES

Smotrytska M. CHINESE "DIPLOMACY OF THE STRAITS"	63
--	----

A Gross Country Comparison // Journal of Business Cycle Measurement and Analysis, Vol. 2004/2. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/jbcm-a-v2004-art10-en>

7. Коваль Л.А., Романчук С.А. Основні аспекти поведінки споживачів і чинників, що зумовлюють вибір певного типу споживацької поведінки // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010, № 18, с. 117-122.

8. П'ятницький Д.В. Бінарні моделі поведінки населення в період фінансової нестабільності // Економіка і прогнозування. 2014. № 2, с. 137-148

9. Тараненко І.В., Шевченко В.М., Селезньова О.Ю. Динаміка індексу очікувань щодо дина-

міки безробіття, індексів інфляційних та девальваційних очікувань населення в контексті економічного зростання країн // Академічний огляд, 2018, № 1 (48), с. 54-65. URL: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/2619>

10. Дементьева И.Н., Шаклейна М.В. Применение индексного метода в исследованиях потребительских настроений населения // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2019. Т. 12. № 1. С. 153-173.

11. Michigan Index of Consumer Sentiment/ URL: <http://www.sca.isr.umich.edu/tables.html> (24.04.2020)

FUNCTIONING OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM IN BANKING INSTITUTIONS

Yurchuk N.

candidate of Economic Sciences, associate professor of the department of computer science and economic cybernetics

Vinnitsia National Agrarian University

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

Юрчук Н.П.

кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики Вінницький національний аграрний університет

Abstract

Globalization processes in the world are accompanied by the emergence of problems related to the increase in money laundering and terrorist financing. Given the imperfection of Ukraine's national mechanisms for regulating the financial and credit system, this facilitates the movement of "dirty" money across national borders. The most attractive for money laundering is the banking system, as this system is associated with foreign banking and other institutions and allows you to quickly perform a wide range of banking operations and operate with significant amounts of money.

Approaches to the definition of "financial monitoring" are analyzed and it is noted that financial monitoring is a specific form of financial control, which is a systematic implementation of authorized government agencies and persons servicing financial transactions or providing financial services, measures to prevent and combat legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing. The subjects of primary financial monitoring are also singled out, the place of financial monitoring in the banking system of Ukraine is outlined, the peculiarities of financial monitoring by domestic banks are considered, the general requirements of the National Bank of Ukraine to banks and certain obligations are highlighted. The most common schemes of money laundering with the participation of banks are indicated, the main problems of the financial monitoring system in banks are identified, proposals and recommendations are given that will help improve the financial monitoring system and support the stable functioning of the banking system.

Анотація

Глобалізаційні процеси в світі супроводжуються виникненням проблем, які пов'язані з збільшенням операцій по відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. За умов недосконалості українських національних механізмів регулювання фінансово-кредитної системи це сприяє переміщенню «брудних» грошей через національні кордони. Найбільш привабливою для відмивання грошей є банківська система, оскільки ця система пов'язана з іноземними банківськими та іншими установами і дозволяє швидко виконувати широкий спектр банківських операцій та оперувати значними сумами грошей.

В Україні на сьогодні склалися об'єктивні умови для активного відмивання грошових коштів. Поширенню цього явища значною мірою сприяє закритість банків, існування банківської таємниці, невизначеність законодавчої бази щодо реєстрації та джерел походження первинного капіталу. Банківська справа продовжує залишатися основною ланкою у сфері відмивання коштів підприємницьких структур. У цьому зв'язку дослідження питань функціонування системи фінансового моніторингу в банках України набуває особливого значення.

Проаналізовано підходи до визначення поняття «фінансовий моніторинг» та зазначено, що фінансовий моніторинг – це специфічна форма фінансового контролю, яка являє собою систематичне здійснення уповноваженими державними органами та особами, що обслуговують фінансові операції чи надають фі-

нансові послуги, заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Також виділено суб'єкти первинного фінансового моніторингу, окреслено місце фінансового моніторингу у банківській системі України, розглянуто особливості проведення фінансового моніторингу вітчизняними банками, виокремлено загальні вимоги Національного банку України до банків та певні їх зобов'язання, описано фінансовий моніторинг у банку. Зазначено найпоширеніші схеми відмивання грошей за участю банків, визначено основні проблеми функціонування системи фінансового моніторингу в банках, наведені пропозиції та рекомендації, які сприятимуть удосконаленню системи фінансового моніторингу та підтримці стабільного функціонування банківської системи.

Keywords: bank, banking system, financial monitoring, fraud, legalization (laundering) of income, financing of terrorism.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансовий моніторинг, шахрайство, легалізація (відмивання) доходів, фінансування тероризму.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси в світі супроводжуються виникненням проблем, які пов'язані з збільшенням операцій по відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. За умов недосконалості українських національних механізмів регулювання фінансово-кредитної системи це сприяє переміщенню «брудних» грошей через національні кордони. Найбільш привабливою для відмивання грошей є банківська система, оскільки ця система пов'язана з іноземними банківськими та іншими установами і дозволяє швидко виконувати широкий спектр банківських операцій та оперувати значними сумами грошей.

Світ дійшов висновку, що боротьба з відмиванням брудних грошей у банківській системі економіки – справа виняткової ваги. В Україні на сьогодні склалися об'єктивні умови для активного відмивання грошових коштів. Поширенню цього явища значною мірою сприяє закритість банків, існування банківської таємниці, невизначеність законодавчої бази щодо реєстрації та джерел походження первинного капіталу. Банківська справа продовжує залишатися основною ланкою у сфері відмивання коштів підприємницьких структур. У цьому зв'язку дослідження питань функціонування системи фінансового моніторингу в банках України набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що проблемі організації системи фінансового моніторингу у банках та мінімізації ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей приділено увагу багатьох вітчизняних економістів та практиків. Вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми зробили М. Бормотова [1], О. Куришко [3], Н. Москаленко [4], О. Романченко [5], Д. Шиян [2] та інші, та інші. Узагальнення та аналіз наукової літератури, нормативних актів з досліджуваної тематики дозволяють зробити висновок про те, що банки зазнають певних труднощів при реалізації контрольних процедур, спрямованих на зниження ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Так, з метою запобігання залучення їх в підозрілі схеми банки застосовують певний інструментарій на різних етапах взаємовідносин з клієнтами (як фізичними, так і юридичними особами), існує необхідність подальших досліджень у зазначеному науковому напрямку.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних аспектів організації системи фінансового моніторингу та практики реалізації, а також пошуку напрямків удосконалення системи фінансового моніторингу в банках України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття фінансового моніторингу для України загалом є не новим, як і для банківської системи зокрема. Банки є чи одними з не найбільших за масштабами операцій суб'єктами фінансового моніторингу. Проте існує певна невизначеність у трактуваннях сутності специфічних понять фінансового моніторингу в банківському секторі України.

Одним із вагомих чинників запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є дієва система первинного фінансового моніторингу. Чинне законодавство, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 316-IX у редакції від 28 квітня 2020 р. містить визначення, відповідно до якого первинний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії [1].

У термінологічному значенні фінансовий моніторинг або фінансова розвідка (англ. «financial intelligence») – це поняття схоже з поняттям «фінансовий контроль», а також безпосередньо пов'язане з обов'язковими процедурами внутрішнього контролю в частині проведення фінансових операцій. З урахуванням того, що фінансовий моніторинг є невід'ємною складовою банківської діяльності, відповідно, його об'єктами визнані фінансово-економічні відносини в фінансовому і реальному секторах, внутрішні процеси в банках і взаємозв'язки останніх у ринковому середовищі. При цьому, предметом фінансового моніторингу, на думку багатьох вчених, є сукупність різноманітних видів діяльності, спрямованих на задоволення потреб клієнтів [2, с. 193-194]. У зв'язку з чим, Національний банк України регулярно підвищує вимоги до ідентифікації

банками операцій, що підлягають фінансовому моніторингу [3].

Геселева Н.В., Кірієнко М.О. розуміють під фінансовим моніторингом діяльність організацій, що здійснюють операції з грошовими коштами або іншим майном, по виявленню операцій, що підлягають обов'язковому контролю, і інших операцій з грошовими коштами або іншим майном, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму [4, с. 180].

Враховуючи вище наведені підходи до розуміння сутності поняття «фінансовий моніторинг» будемо використовувати наступне визначення: фінансовий моніторинг – це специфічна форма фінансового контролю, яка являє собою систематичне здійснення уповноваженими державними органами та особами, що обслуговують фінансові операції чи надають фінансові послуги, заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Основні питання здійснення фінансового моніторингу в банківській системі України визначаються сукупністю нормативно-правових документів основними з яких є:

- 1) Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1];
- 2) Закон України «Про банки і банківську діяльність» [5];
- 3) Кримінальний кодекс України [6];

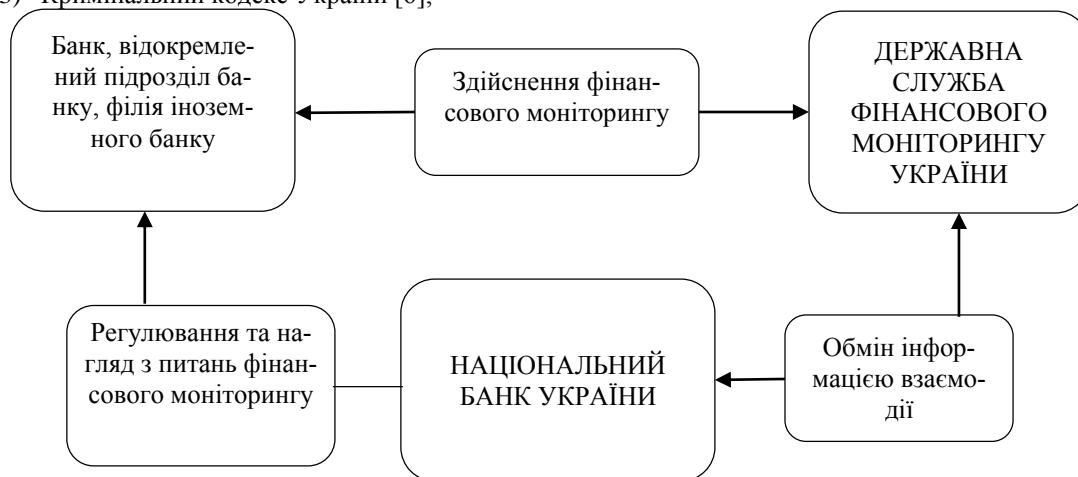

Рис. 1. Фінансовий моніторинг у банківській системі України

Джерело: [9]

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачено:

– запровадження ризик – орієнтованого підходу у всіх процесах суб'єктів первинного фінансового моніторингу (банки, інші фінансові установи, поштові оператори, нотаріуси, аудиторів, адвокати та інші визначені суб'єкти);

4) Кодекс України про адміністративні правопорушення [7].

Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів. До спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносять наступні:

- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;
- суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;
- суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;
- нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудиторів, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин).

Національний банк України є одним із суб'єктів державного фінансового моніторингу, що здійснює державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму щодо банків, платіжних організацій та членів платіжних систем, що є банківськими установами [8, с. 82]. Схематично фінансовий моніторинг в банківській системі України зображено на рис. 1.

– зосередження уваги учасників системи фінансового моніторингу (СПФМ та державних регуляторів) на найвищих ризиках та загрозах;

– запровадження загальноприйнятої міжнародної термінології у сфері національного законодавства;

– зменшення з 17 до 4 порогових операцій у переліку, обов'язкових для звітування, що дозволить максимально автоматизувати процеси. Мова йде

про такі операції: операції політичних діячів, перекази за кордон, операції з готівкою, операції, де учасник/банк із країни, що не виконує рекомендації FATF;

– збільшення порогової суми фінансових операцій, про які суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані повідомляти Держфінмоніторинг, а саме залишається обов'язок повідомляти про фінансові операції на суму більше 400 тис. грн;

– перехід до кейсового звітування про підозрілі операції своїх клієнтів;

– можливість запровадження механізмів дистанційної верифікації клієнта;

– удосконалення процедури розкриття кінцевих бенефіціарних власників.

– запровадження справедливої системи покарань за порушення законодавства у сфері фінмоніторингу.

Основним документом, який визначає функції фінансового моніторингу в банку, є Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [10], яке безпосередньо пов'язане із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1].

Банки застосовують вимоги закону [1]:

– для нових клієнтів – із дати набрання чинності законом (із 28 квітня 2020 р.);

– для існуючих клієнтів – під час планової перевірки їх даних (процедура КУС – "Знай свого клієнта").

Головна перевага закону України № 361-IX [1] – дистанційна ідентифікація та верифікація клієнта. Відтепер для відкриття рахунку в новому банку візит до відділення або особиста зустріч із представником банку непотрібна.

НБУ затвердив повноцінні та спрощені моделі (у разі дотримання лімітів) дистанційної ідентифікації.

Повноцінні моделі: BankID НБУ, кваліфікований електронний підпис (КЕП), відеотрансляція.

Спрощені моделі: BankID НБУ; КЕП; платіж із власного рахунку на окремий рахунок банку; зчитування даних із чипа біометричного документа (закордонного паспорта чи паспорта у форматі ID-картки); верифікація даних із бюро кредитних історій.

Фактично працівник банку може за допомогою відеозв'язку поспілкуватися з клієнтом та перевірити в нього документи:

– для паспортів нового зразка (біометричний паспорт або ID-картка) – банк дистанційно зчитуватиме дані з чипу та перевірятиме відповідність обличчя. Інший спосіб – візуальна оцінка документа, захисних елементів та логічна перевірка даних;

– для паспортів старого зразка – банк візуально оцінюватиме документ, перевірятиме відповідність обличчя та проводитиме додаткову перевірку за допомогою: BankID НБУ; КЕП; додаткових документів; звірка даних із інформацією з бюро кредитних історій.

Банки під час ідентифікації та верифікації юридичних осіб повинні розуміти, хто є кінцевим бенефіціарним власником підприємства. Раніше банки для цього використовували переважно тільки інформацію з Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Відтепер банки повинні використовувати інформацію не тільки з цього реєстру, а й з інших джерел.

Під час обслуговування PEPs із категорії національних публічних діячів необхідно застосувати ризик-орієнтований підхід. Водночас під час обслуговування осіб із цієї категорії не обов'язково відносити до високої категорії ризику. Все залежить від посади особи, розміру та виду банківських послуг та продуктів, які вони отримують. Наприклад, під час обслуговування PEPs у межах зарплатного проекту від банку не вимагається класифікувати клієнта як високоризикового. Проте банки обов'язково мають відносити PEPs із категорії іноземних та міжнародних публічних діячів до категорії високоризикових, як і раніше.

Для іноземних фінустанов під час встановлення кореспондентських відносин з українськими банками в Україні визначено такі ж вимоги, як і міжнародними фінустановами до українських банків. Відтепер цей перелік заходів деталізовано, а українські стандарти відповідають міжнародним вимогам.

У Положенні [10] Національний банк України надав деталізований опис технічних налаштувань під час проведення грошових переказів. Йдеться виключно про технологічні процедури та застосування ризик-орієнтованого підходу під час моніторингу переказів коштів.

Національний банк України запровадив міжнародну практику інформування про порушення фінмоніторингу. Банки мають створити анонімні канали інформування про порушення. Цією процедурою може скористатися будь-який працівник, який виявив порушення, і має повідомити відповідального працівника банку за фінмоніторинг або керівника банку про нього. Таку процедуру запровадить і Національний банк. Цим каналом можуть скористатися не тільки працівники банків, а й треті особи [10].

Опираючись на матеріали НБУ та [10], можна навести певну класифікацію клієнтів банків (табл. 1).

Класифікація клієнтів банків у межах заходів із фінансового моніторингу

Тип клієнта	Географія – клієнт із країни	Товар, послуга
Терорист	Іран та КНДР	Великі міжнародні перекази
Публічний діяч (іноземний, національний, міжнародний), близькі їй особи, пов'язані особи, бенефіціар	Стратегічні недоліки у протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму	
Складна структура власності		
Неприбуткова установа	Офшор	Дистанційні послуги
Іноземна фінустанова	Бойові дії	
Виробляє зброю		
Випускає акції на пред'явника	Санкції з боку ООН	Інтелектуальні послуги
Підозра на фіктивність		

Джерело: [11, с. 119]

Але, незалежно від сукупності критеріїв, є клієнти, які завжди матимуть високий рівень ризику (з урахуванням вимог законодавства України):

- юридичні особи, що мають адресу реєстрації у офшорній зоні;
- публічні діячі та пов'язані з ними особи;
- трасти, фонди, що існують на пожертви, соціальні добродійні організації та організації, що не мають на меті отримання прибутку, в т.ч. благодійні;
- країни високого рівня для кредитних інститутів та фінансових організацій;
- клієнти, які включені до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовані міжнародні санкції;
- клієнти з країн, що включені до будь-якого списку: Список ЄС по санкціях, Список ООН по санкціях, Список офшорних зон, Список OFAC, та у яких не застосовуються/ застосовуються недостатньо мірою рекомендації FATF та інших міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;
- клієнти, місцем проживання (перебування, реєстрації) якого є держава, у якій не застосовуються або застосовуються недостатньо мірою рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та інших міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму;
- банки-нерезиденти (окрім банків, які зареєстровані в державах – членах ЄС, державах – членах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), з якими устанавлюються кореспондентські відносини [4, с. 183].

З урахуванням вимог Наказу ДСФМУ оцінювання ризику за типом клієнта здійснюється за критеріями наведеними нижче.

Високий рівень (3 бали) за даною категорією критеріїв присвоюється, якщо клієнт: є виробником, посередником та/або продавцем зброї; є суб'єктом господарювання, що проводить лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино; надає неправдиві ідентифікаційні дані; надає послуги з обміну валют та/або переказу

грошових коштів (крім банківських установ); має структуру, яка ускладнює процес ідентифікації справжнього власника чи вигодо-одержувача; є акціонерним товариством, яке здійснило випуск акцій на пред'явника;

Середній рівень (2 бали) за даною категорією критеріїв присвоюється, якщо клієнт: є іноземним підприємством, контроль та керівництво яким здійснюється за довіреністю; є підприємством, про яке з надійних джерел відомо, що воно не знаходиться за місцем державної реєстрації, не надає передбачену законодавством звітність та вартість його чистих активів є меншою від статутного капіталу.

Низький рівень (1 бал) за даною категорією критеріїв присвоюється, якщо клієнт: є фінансовою установою; не відноситься до жодного з вище перерахованих типів [12].

Високий рівень (3 бали) за даною категорією критеріїв присвоюється наступним видам послуг, якими користуються клієнти: транзакції до офшорних зон.

Середній рівень (2 бали) за даною категорією критеріїв присвоюється наступним видам послуг, якими користуються клієнти: значні операції з готівковими коштами (крім інкасації).

Низький рівень (1 бал) за даною категорією критеріїв присвоюється наступним видам послуг, якими користуються клієнти: документарний бізнес; торгове фінансування; значні операції з готівковими коштами (інкасація); інші послуги, які не належать до жодного з вище перерахованого виду [12].

На сьогоднішній день, згідно зі звітом Report to the Nations за 2019 рік, питому частку у тіншовій економіці становлять шахрайські схеми з виведення коштів через банківський сектор, фінансування терористичних організацій та виведення коштів закордон в офшори. Банки – найголовніші фінансові посередники України, в яких зосереджено близько 90% активів країни, саме тому схеми, в які задіяні банки з метою відмивання або виведення коштів є досить поширеними серед злочинців та становлять загрозу національній безпеці. Згідно зі статистичними даними, які висвітлюються Держфінмоніторингом, близько 99% всіх повідомлень, про підозрілі фінансові операції надходять саме від банків (рис. 2).

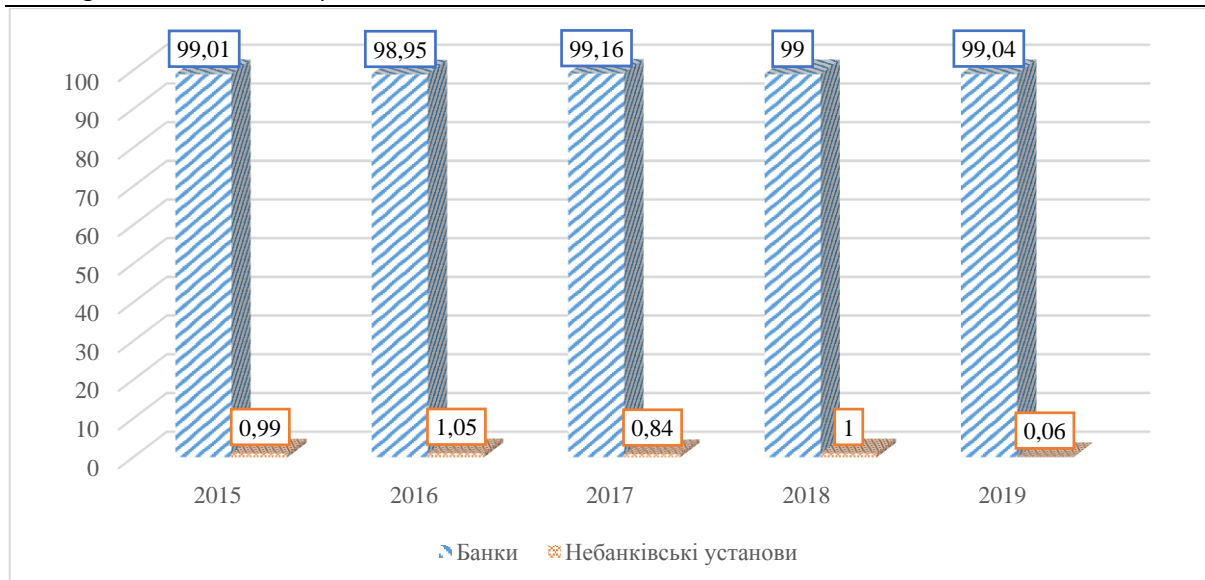

Рис. 2. Частка повідомлень про фінансові операції від банків та небанківських установ у загальній кількості поданих повідомлень ДСФМУ

Джерело: розраховано автором на основі [12]

Таким чином, у 2019 році кількість повідомлень про фінансові операції, що були отримані та взяті на облік Держфінмоніторингом від банківських установ становила 11327040 повідомлень, тоді як від небанківських установ взято на облік 110334 повідомлень, у тому числі 110095 подано у електронному вигляді та 239 у паперовому вигляді.

У період підвищення рівня загальної комп'ютеризації і розвитку нових технологій злочинні організації та терористичні угруповання часто намагаються використовувати найновітніші знання, інновації у своїй діяльності, які можуть бути пов'язані з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Варто зробити акцент на тому, що ці технології застосовуються для грошових переказів, зазначена сфера привертає все більшу увагу злочинців. Шахрайство з платіжними картками, несанкціоноване списання коштів із банківських рахунків, розповсюдження комп'ютерних вірусів, втручання в роботу інтернет-вірусів. Найбільш важливим для банків з позиції мінімізації ризику відмивання коштів є ідентифікація коштів, які легалізуються на стадії їх початкового розміщення. На етапі розміщення злочинці та шахраї надають перевагу тим способам, які забезпечують анонімність джерела походження коштів.

Найбільша питома вага кількості злочинів на ринку банківських послуг України пов'язана з кредитуванням, незаконним зняттям грошових коштів із рахунків, привласненням депозитів, маніпуляціями з первинними документами, що призводить до викривлення фінансової звітності. Варто зазначити, що вагома кількість дрібних банків збанкрутувала саме через засновників [13, с. 51-52].

Таким чином можна сказати, що важливим елементом системи протидії легалізації незаконних доходів в державі є банківська система. В сучасних умовах банківська система працює не дуже ефективно, що пов'язане з відсутністю зв'язку між окремими елементами законодавства і системи протидії

легалізації незаконних доходів.

Багато вітчизняних науковців стверджують, що чинна система фінансового моніторингу в Україні ще не досить розвинена, адже Інститут боротьби з легалізацією незаконно отриманих грошей в Україні ще молодий: немає широкої вітчизняної практики щодо виявлення і розслідування таких злочинів та прагнення до відповідальності за їх скоєння; відсутня ефективна стабільна система підготовки спеціалістів, які володіють технологіями розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) незаконних доходів, включаючи навички пошуку та ідентифікації грошей, розміщених в офшорних зонах; бракує відкритої і доступної статистики злочинів з відмивання грошей, без чого дуже важко виробити адекватні заходи реагування (існуюча офіційна статистика відображає лише верхівку айсбергу або те, що ніяк не можна приховати). Все це дає підстави для вдосконалення організації системи фінансового моніторингу, підвищення її ефективності [14, с. 150].

Відповідно до статті 7 закону України № 361-IX [1] визначено, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику, зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг. Ризик-орієнтований підхід має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Банківські установи, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних

його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів) [1].

На нашу думку, саме банківські установи повинні приділити значну увагу формуванню дієвої системи внутрішнього фінансового моніторингу. Згідно Положення про здійснення банками фінансового моніторингу № 65, підрозділ внутрішнього аудиту банку на підставі ризик-орієнтованого підходу організовує та проводить відповідно до статті 8 закону України [1] внутрішні перевірки щодо дотримання банком вимог законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ПВК/ФТ) (у тому числі щодо достатності вжитих банком заходів для забезпечення функціонування належної системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення (ВК/ФТ)).

Підрозділ внутрішнього аудиту банку під час проведення внутрішніх перевірок має обов'язково проаналізувати питання достатності та ефективності запровадженої в банку системи автоматизації для виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку за результатами проведених ним внутрішніх перевірок готує звіти, висновки та пропозиції та здійснює контроль за усуненням виявлених порушень.

Банківська установа зобов'язана скласти план заходів щодо усунення виявлених порушень законодавства України та/або недоліків у сфері ПВК/ФТ з метою мінімізації ризиків ВК/ФТ та недопущення порушень у майбутньому не пізніше 15 робочих днів з дати затвердження радою банку/керівником філії іноземного банку аудиторського звіту.

Банк зобов'язаний подати електронну версію аудиторських звітів, висновків та пропозицій із супровідним листом, підписаним кваліфікованим електронним підписом голови правління банку/керівника філії іноземного банку, до ДФМ не пізніше двадцятого робочого дня з дня їх затвердження із забезпеченням гарантованої їх доставки та конфіденційності [10].

Політика банківських установ «знай свого клієнта» та ідентифікація клієнта як метод мінімізації ризику використання фінансової установи для «відмивання» коштів, посідає центральне місце в організації заходів фінансового моніторингу у банку як суб'єкті первинного фінансового моніторингу.

Фінансові установи повинні мати відомості про кожного зі своїх клієнтів, а саме – місце їх проживання, професійну діяльність, джерела походження коштів, мету відкриття рахунку і т.д. Це допоможе їм своєчасно виявити можливі ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

Основними принципами розробки політики

«знай свого клієнта» (KYC – «know your customer») є Стандарти Базельського комітету банківського нагляду. Вони містять рекомендації щодо проведення ідентифікації клієнтів, відмови від практики ведення анонімних рахунків та спонукають банки до співпраці із правоохоронними органами. У стандартах також йде мова про необхідність ретельно стежити за рахунками підвищеного ризику та банками, які намагаються привабити клієнтів із великим власним капіталом [15]. Декларація про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання коштів, прийнята Базельським комітетом у грудні 1988 р., вперше встановила міжнародні стандарти протидії відмиванню коштів для фінансової системи.

Важливою складовою ефективною роботи із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом є постійний моніторинг рахунків та операцій. Банк повинен поставити за мету зрозуміти характер діяльності свого клієнта та природу отримання грошових надходжень на його рахунки. Виходячи з цього банку не слід спрощувати процедуру ідентифікації при переведенні рахунка з іншої банківської установи, яка дотримується політики «знай свого клієнта» не зрозумівши причин проведення такої операції, оскільки існує ймовірність того, що попередній банк відмовив у обслуговуванні клієнта в зв'язку з неможливістю перевірки даних, що використовуються для ідентифікації клієнта [14, с. 150].

Не менш важливим аспектом ефективною роботи внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів, або фінансуванню тероризму є наявність поточних програм навчання для своїх працівників, щоб банківський персонал був адекватно навчений процедурам KYC. Графік навчання та зміст навчальних програм для працівників різних секторів має бути адаптований банком відповідно до своїх потреб. Вимоги до навчання мають бути різними для нових працівників; для працівників, що обслуговують клієнтів («фронт-офіс»); працівників, відповідальних за дотримання норм і положень, чи працівників, які обслуговують нових клієнтів. Персонал «фронт-офісу», який безпосередньо працює з громадськістю, має бути навчений перевіряти ідентичності нових клієнтів, виявленню належної обачності в обробці рахунків клієнтів на поточній основі і виявленню схем підозрілої діяльності. Регулярне навчання має постійно повторюватися для нагадування працівникам про їх обов'язки та інформування про нові розробки. Важливо, щоб усі відповідні працівники усвідомили постійну потребу в політиці KYC та її впровадженні. Культура обслуговування в банках, що сприяє такому розумінню, є основною запорукою її успішного виконання.

Основною проблемою на рівні конкретного банку, яка зменшує ефективність фінансового моніторингу, зазвичай є неналежне виконання встановлених на законодавчому рівні вимог до банків, як до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. У результаті такого «халатного» відношення, банк

опиняється втягнутим в різноманітні схеми з відмивання коштів, ставить під загрозу безпеку всієї банківської системи країни та ризикує втратити ліцензію.

Так, НБУ у квітні 2018 року оприлюднив перелік найпоширеніших схем відмивання грошей за участю банків. Одна з таких операцій – це виведення капіталу закордон. Зміст даної схеми полягає у тому, що компанія, яка продає товар на експорт закордонній компанії, підписує контракт на оплату у доларах. Згодом, одна зі сторін змінює умови контракту на іншу валюту (наприклад польський золотий) та прописує в контракті курс в 10 разів менший за ринковий. Таким чином, сума недоотриманої виручки виводиться закордон.

Інша не менш популярна схема з відмивання коштів – корупційна. У даній схемі головним діячем є державне підприємство, яке проводить тендер на закупівлю матеріалів або обладнання, та компанії, які приймають участь в тендері – фігуранти кримінальних справ. За результатами тендеру, державне підприємство переводить частину коштів на рахунок одного з підприємств, що приймало участь у тендері, а іншу частину – переводить у готівкову форму як фінансову допомогу чи позику.

Поширеними також є і схеми із залученням фізичних осіб. Одна з таких схем, висвітлена НБУ, називається «отримання готівки». Її суть полягає у тому, що певна кількість компаній оплачувала збір вторинної сировини. Загалом вони нібито купили сировини вагою 612 тис. тон. Кількість осіб, що ніби здавала цю сировину була обмежена та серед таких осіб були навіть публічні діячі. Підозрілість також була у тому, що для перевезення такого обсягу сировини щодня, знадобилось би 284 КА-МАЗи. Таким чином, дані фізичні особи та публічні діячі «відмивали» кошти, які вони отримали нелегальним шляхом [16].

Величезну загрозу для банківського сектору становлять також шахрайські операції всередині банку, в які залучаються працівники, адже такі схеми виявити набагато складніше, ніж зовнішні. Однією з найпоширеніших схем виведення коштів з банківської системи – є використання підставних компаній власником банку. За такої схеми може бути створена необмежена кількість підставних компаній, на які видаються кредити та які, звісно, не повертають. Компанії реєструються на підставних осіб, тому на практиці довести, що власник або керівник банку є кінцевим бенефіціаром, майже неможливо.

Також досить поширеним методом виведення коштів через банки є підроблення документів на вартість застави або про її надання та підробка рішення компанії про отримання кредиту. Фальшиві документи дають можливість засновникам надалі визнати цей документ недійсним і не виплачувати кредит. У подібних схемах зі сторони банку зазвичай задіяні кредитні менеджери і фахівці з оцінки заставного майна [17].

Дана інформація висвітлювалась НБУ з метою попередження повторення схем з відмивання кош-

тів через банківську систему та підвищення пильності банків до подібних операцій. Проте, статистичні дані за останні два роки показують, що банки продовжують порушувати законодавство у сфері фінансового моніторингу та сплачують штрафи за фінансування нелегальних схем.

Оприлюднені Національним банком України на офіційному сайті заходи впливу, щодо банків, які порушували законодавство у сфері фінансового моніторингу дозволили виокремити основні порушення, які були зафіксовані у банківському секторі протягом 2018-2019 років [18, с. 62].

Щодо проблем на рівні державного фінансового моніторингу, то найбільшою є недосконала законодавча база. Наприклад, у законодавстві не прописана мінімальна сума коштів, відмивання якої вважається злочином, що дозволяє злочинцям уникати кримінальної відповідальності. Прописана лише мінімальна сума, яку банки зобов'язані перевіряти і це знімає з них відповідальність про повідомлення до Держфінмоніторингу про підозрілість операцій на суму менше 150 тис. грн.

Також, варто зауважити, що проблемою загальнодержавного рівня є те, що створений реєстр бенефіціарних власників, який мав би забезпечувати зменшення рівня корупції в Україні та запобігати легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в більшості випадків відображає не реальних, а номінальних власників [18, с. 62-63].

Система фінансового моніторингу України – це структура, яка має гнучко реагувати на виклики та загрози, які виникають у реальному часі. Враховуючи всі зазначені порушення банків, недосконалість законодавчої бази та інші проблемні моменти, зазначені вище, з метою детінізації банківського сектору, в Україні доцільно запровадити наступні заходи:

1) підвищувати обізнаність банківських працівників у сфері фінансового моніторингу шляхом проведення лекцій, навчальних тренінгів та спеціальних тестувань;

2) забезпечити підготовку висококваліфікованих працівників у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення шляхом створення вузькоспеціалізованого державного навчального закладу;

3) посилювати контроль за банківською діяльністю у сфері фінансового моніторингу шляхом частішого проведення внутрішнього та зовнішнього аудиту без попередження та збільшення штрафів за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу;

4) виправити основні недоліки законодавства у сфері фінансового моніторингу та прописати механізм розкриття реальних бенефіціарних власників вже існуючих компаній;

5) підвищити обізнаність населення шляхом доступності до інформації та забезпечення її прозорості у сфері фінансового моніторингу;

6) мінімізувати сфери використання готівкових коштів та забезпечити перехід на безготівкові

розрахунки;

7) підвищити ефективність регулювання та нагляду за банківською системою України Держфінмониторингом шляхом запровадження чітких вимог до банків у плані перевірки клієнтів та підтвердження їх ділової репутації та доходів.

Висновки. Таким чином, фінансовий моніторинг є досить дієвим інструментом боротьби з такою проблемою як тіньова економіка, але за умови, що він буде належним чином застосовуватись банками та іншими суб'єктами фінансового моніторингу. Детінізація банківського сектору може допомогти Україні вийти на новий етап розвитку, адже згідно з дослідженнями, саме банки використовуються у більшості нелегальних схемах з «відмивання» грошей та виведення капіталу закордон.

Завдання фінансового моніторингу в банку – своєчасно виявляти, реєструвати та надавати такі відомості до уповноважених органів – Державної служби фінансового моніторингу та Національного банку України. Тільки злагоджена робота усіх гілок фінансового моніторингу буде сприяти державі у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Для виконання завдань фінансового моніторингу банкам необхідна база даних, в якій буде наявна вся інформація та історія змін щодо належності особи до публічної особи, близької або пов'язаної із публічною особою, створена на державному рівні.

На сьогодні, варто зосередити увагу на усуненні таких недоліків, як недосконалість законодавчої бази, брак висококваліфікованих працівників у сфері фінансового моніторингу та формуванні чітких вимог до банків як до суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX у редакції від 28.04.2020 р., № 524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.
2. Телестакова А. А., Мірзоян Р. А. Зміст та значення фінансового моніторингу за діяльністю установ банківської системи України. Журнал східноєвропейського права. 2019. № 69. С. 192-199.
3. Бредуляк К. Фінансовий моніторинг. Ризики для банку. Юрист і Закон. №13. 2018. URL: <https://evris.law/uk/statija-finansovij-monitoring-riziki-dlja-banku/>.
4. Геселева Н. В., Кірієнко М. О. Фінансовий моніторинг та оцінювання ризиків в сфері банківських послуг. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2014. № 2. С. 180-

186.

5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> 12.

6. Кримінальний кодекс України: від 5 квітня 2001 року № 2341-III: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> 14.

8. Тищенко В. В. Фінансовий моніторинг як елемент системи економічної безпеки банку. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2016. № 3. С. 81-86.

9. Офіційний сайт Національного банку України. 2020. URL: <https://bank.gov.ua>.

10. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 19.05.2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20>.

11. Пестовська З. С., Гудзь Н.І. Сучасні аспекти організації банками фінансового моніторингу. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 6(2). С. 118-124.

12. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>.

13. Колодізев О. М. Шляхи удосконалення організації системи фінансового моніторингу в умовах геополітичних викликів сучасності. Управління розвитком. 2018. № 2. С. 48-54.

14. Каднічанська В. М., Уткіна О. В. Теорія та практика функціонування системи фінансового моніторингу в банках України. Молодий вчений. 2014. № 12(2). С. 149-152.

15. Документи Базельського комітету з банківського нагляду. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=535&art_id=587&lang=uk.

16. Пальчевський І. Нацбанк розкрив 7 основних схем відмивання грошей банками. Financial club. 2018. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/natsbank-rozkryv-7-osnovnykh-skhem-vidmyvannia-hroshei-bankamy.html>.

17. Макаренко О. Спритність рук: топ-схеми шахрайства в банках. Прес-центр KPMG в Україні. 2018. URL: <https://home.kpmg.ua/uk/home/media/press-releases/2018/10/srytnist-ryk-top-skhem-shahraystva-vbankah.html>.

18. Бухтіарова А. Г., Тетерева О. Ю. Фінансовий моніторинг як інструмент детінізації банківської системи. Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. 2019. № 3. С. 59-65.

№43/2020

Norwegian Journal of development of the International Science

ISSN 3453-9875

VOL.2

It was established in November 2016 with support from the Norwegian Academy of Science.

DESCRIPTION

The Scientific journal “Norwegian Journal of development of the International Science” is issued 12 times a year and is a scientific publication on topical problems of science.

Editor in chief – Karin Kristiansen (University of Oslo, Norway)

The assistant of the editor in chief – Olof Hansen

- James Smith (University of Birmingham, UK)
  - Kristian Nilsen (University Centre in Svalbard, Norway)
  - Arne Jensen (Norwegian University of Science and Technology, Norway)
  - Sander Svein (University of Tromsø, Norway)
  - Lena Meyer (University of Gothenburg, Sweden)
  - Hans Rasmussen (University of Southern Denmark, Denmark)
  - Chantal Girard (ESC Rennes School of Business, France)
  - Ann Claes (University of Groningen, Netherlands)
  - Ingrid Karlsen (University of Oslo, Norway)
  - Terje Gruterson (Norwegian Institute of Public Health, Norway)
  - Sander Langfjord (University Hospital, Norway)
  - Fredrik Mardosas (Oslo and Akershus University College, Norway)
  - Emil Berger (Ministry of Agriculture and Food, Norway)
  - Sofie Olsen (BioFokus, Norway)
  - Rolf Ulrich Becker (University of Duisburg-Essen, Germany)
  - Lutz Jäncke (University of Zürich, Switzerland)
  - Elizabeth Davies (University of Glasgow, UK)
  - Chan Jiang (Peking University, China)
- and other independent experts

1000 copies

Norwegian Journal of development of the International Science

Iduns gate 4A, 0178, Oslo, Norway

email: publish@njd-iscience.com

site: <http://www.njd-iscience.com>